

Het persoonsbewijs

Op 2 november 1940 werd de invoering van het persoonsbewijs officieel bekendgemaakt. De daadwerkelijke uitreiking vond vanaf april 1941 plaats. Nergens in Europa, ook niet in Duitsland, bestond toen een identiteitsbewijs dat technisch en administratief zo perfect was als het Nederlandse persoonsbewijs. Er werd gebruik gemaakt van een bijzondere drukinkt die onder een kwartslamp onzichtbaar werd. Op twee plaatsen in het PB werden vingerafdrukken geplaatst. Een van de vingerafdrukken werd gezet aan de achterzijde van de pasfoto, dat in een uitgesneden venster was geplaatst. Over deze vingerafdruk plakte men een doorzichtig zegel met een lijmsort die het vrijwel onmogelijk maakte de pasfoto te verwijderen zonder het zegel te beschadigen. Foto, vingerafdruk en handtekening van de ontvanger van het PB werden bij de uitreiking tevens op een ontvangsbewijs geplaatst. Deze ontvangsbewijzen werden centraal opgeslagen in het gebouw Kleykamp in Den Haag. Door raadpleging van deze gegevens waren vervalsingen eenvoudig aan te tonen. Het verzet drong er daarom herhaaldelijk bij de regering in Londen op aan het gebouw te bombarderen. Het precisiebombardement werd tenslotte op 11 april 1944, een werkdag, uitgevoerd door de RAF. Als gevolg van deze luchtaanval vielen circa 60 doden, waaronder ook medewerkers van het archief die hadden meegeholpen aan het vervalsen van de persoonsbewijzen.

De ontwikkeling van het persoonsbewijs was voor het overgrote deel de verdienste van één man: J.L. Lentz (1894-1964), hoofd van de Rijksinspectie der Bevolkingsregisters. Lentz had al voor de oorlog een identiteitsbewijs willen invoeren, maar de Nederlandse regering had dit plan destijds afgewezen. Bij de Duitse bezetters vond Lentz echter wél aandacht voor zijn ideeën. Hij ontwierp een zeer vernuftige identiteitskaart, die hij de naam 'persoonsbewijs' meegaf. Lentz ontwierp ook het besluit voor de invoering van het persoonsbewijs en bovendien schreef hij een dikke handleiding voor de uitvoering van dat besluit. Waarschijnlijk had hij er geen benul van welke gevolgen zijn perfectionisme zou hebben voor de vervolging van joden en verzetsmensen.

In de illegale pers verschenen er allerlei denigrerende artikelen over hem. Herhaaldelijk werden hem dreigbrieven toegezonden. De spanning werd Lentz gaandeweg te veel en hij begon te vrezen voor zijn leven. Tenslotte stortte hij in.

Na de oorlog werd een zware straf tegen hem geëist; twaalf jaar. Uiteindelijk kreeg hij drie jaar gevangenisstraf omdat de rechters van mening waren dat Lentz van hogerhand geen behoorlijke leiding had ontvangen.

Het persoonsbewijs zat zo goed in elkaar, dat het wijzigen of namaken ervan een haast onmogelijke opgave bleek. Het is eigenlijk nooit gelukt om een vervalsing te maken die aan serieuze controle door de Duitsers kon ontsnappen. De meest adequate vervalsingen kwamen tot stand door blanco PB's te bemachtigen, die vervolgens werden voorzien van gefinancierde gegevens, maar waarop wel authentieke vingerafdrukken werden geplaatst. De medewerking van ambtenaren van de bevolkingsregisters was hiervoor in de eerste plaats van belang. Vanaf 1943 overvielen gewapende verzetsmensen bovendien regelmatig bevolkingsregisters, waarbij vele blanco PB's werden buitgemaakt. Omdat in de regel noodzakelijkerwijs slechts oppervlakkige controle mogelijk was, zijn velen toch met een onechte persoonsbewijs de bezetting doorgekomen. Naar schatting waren er bij de bevrijding van Nederland maar liefst ruim 200.000 valse PB's in omloop.